

Bessenyei György

EGY MAGYAR TÁRSASÁG IRÁNT VALÓ JÁMBOR SZÁNDÉK

Könnyű általlátni nemcsak azt, hogy a mi nemzetünk a maga nyelvének öregbítésében és pallérozásában még ez ideig nem jár egyenes úton, hanem azt is, mi volna arra a legegyszerűsebb út és a legtekélyesebb eszköz: tudniillik egy Tudós Magyar Társaságnak felállítatása, amelynek egyedülvaló dolga az lenne, hogy a mi nyelvünkön minden tudva levő dologra kiterjessze, annak szólásának formáit kipallérozza vagy újakat is, a dolgoknak és a nyelvnek természetéhez alkalmaztatkat találjon, s maga mind a fordításokban, mind egész munkák írásában, az egész magyar hazának példát mutasson.

Tudom, hogy ez a király megegyezése és az ország költsége nélkül meg nem készülhetne. De a hazának fő rendei azt mindenikét megnyerhetnék és véghezvihetnék. Ugyan fel lehetne-e tenni, hogy ez a nemzetek atyja és fejedelmek példája, felséges második József császár és király, aki mindent, valami a virtushoz közelít, szeret és ő mozdít, az ország fő rendjeinek hazájokhoz s nemzetekhez való ily szíves és okos buzgóságokat helyben nem hagyják, sőt maga királyi hatalmával is ezen közjóra igyekező célt nem segítené? És mi illenek inkább az ország nagyjaihoz, kik ennek a dicsőséges dolgokra termett nemzetnek hatalmas oszlopai, mint a haza boldogságát s dicsőségét e részben is egybevetett vállakkal munkálódni? Bizonyára a következő maradék az országnak mostan élő főrendjeinek idejeket mindenkor úgy fogná nézni, mint a maga boldogságának epocháját, kezdő idejét. Sőt a mostaniak is, akik ezén hasznos munkának gyümölcsében még magok részesülhetnének, tudom, a hazának ily nagy jóltevő kit velem együtt az egekig emelnék.

A király akaratján, a fő rendek munkás igyekezetén és az ország költségén kívül mik kivnatnának még meg egy ilyen Magyar Társaságnak jó móddal való feállítatására, szabad legyen ez iránt is csekély értelmemt elő adnom. Itt a franciákat sokkal dicséretebben követhetnők, mint a testnek ékességére tartozó némely találmányaikban. Mert amely Akadémiát Párisban a francia nyelvnek előmenetelére először néhány tudósemberek 1629., annakután 1635. esztendőben kardinális Richelieu XIII. Lajos királ megegyezésével jobb karban helyeztetett, annak köszönhetik egyedül a franciák, hogy a maga született nyelveken mindenféle tudományokat tanulhatnak és amely időt azelőtt idegen nyelvek tanulására vesztegettek, azt mindjárt dologra és valóságra fordíthatják. Egyszóval nincsen már ma semmi, amit

György Bessenyei

SEMPLICE PROPOSTA
PER LA FONDAZIONE DI UNA ACCADEMIA UNGHERESE

È facile intravedere non solo come la nostra nazione abbia fin'ora seguito una strada tortuosa nell'avanzamento e nel miglioramento della propria lingua, ma anche quale sarebbe la via più dritta e lo strumento più adatto, in poche parole: la Fondazione d'una Accademia Ungherese delle Scienze, il cui unico compito sarebbe quello di estendere la nostra lingua a tutte le cose da sapere, migliorare le forme delle sue locuzioni, oppure trovarne anche di nuove, adattate al genere delle cose e della lingua, per servire da esempio nell'intera patria quando si fanno le traduzioni, quando si scrivono lavori completi.

Sono ben cosciente che ciò non sarebbe possibile senza il consenso del re e il sostegno finanziario del paese. Tuttavia, i membri dell'alta aristocrazia potrebbero ottenere e realizzare ambedue le cose. Sarebbe poco credibile, dunque, che questo padre di nazioni ed esempio tra i sovrani, sua maestà l'imperatore e re, Giuseppe secondo, amante e promotore di tutto quello che avvicina la virtù, non soltanto non approvasse questo zelo tanto cordiale ed intelligente da parte dei membri dell'alta aristocrazia verso la propria patria e le nazioni, ma che nemmeno appoggiasse col suo potere reale un tale proposito, utile al bene pubblico. Non toccherebbe forse ai grandi del nostro paese, a queste colonne immense della nazione, nata per compiere cose lodevoli, impegnarsi con spalle unite anche in questo ruolo per la felicità e la gloria della patria? Di sicuro, le future generazioni guarderebbero alle cose realizzate dall'alta aristocrazia attualmente vivente come ad un'epoca, ad un tempo di inizio della propria felicità. Anzi, anche gli stessi contemporanei, essendo in tempo per usufruire dei frutti di questo lavoro utile, sono convinto che innalzerebbero al cielo questi grandi benefattori della patria, insieme a me.

Oltre al volere del re, all'ambizione laboriosa dell'alta aristocrazia e alle spese da sostenere da parte del paese, dunque, anche riguardo alle cose eventualmente necessarie per mettere in piedi nel migliore dei modi una simile Accademia Ungherese, mi sia permesso di esporre il mio poco intendimento. Sarebbe più lodevole seguire i francesi in questo campo, anziché certe loro invenzioni, utili solo per abbellire il corpo. Perché la lode dei Francesi va unicamente a quell'Accademia di Parigi che fu creata per il perfezionamento della lingua francese, e la cui condizione fu migliorata dai pochi scienziati per la prima volta nel 1629, poi nel 1635 in seguito all'accordo stretto tra il cardinale Richelieu ed il re, che permette loro di

a francia a maga nyelvén ki ne tehessen. Nincs tudomány, vagy kézi mesterség, amelynek leírása francia nyelven nem volna: és ámbár azt írja egy francia szerző, hogy ennek az akadémiának felállításában Richelieunek az lett volna a főcélja, hogy a franciák nagyraszületett elméiket az ország dolgaitól elvonja, mindazonáltal ezzel a cselekedettel megbecsülhetetlen hasznot is szerzett egyszersmind az országnak.

Ennek az Akadémiának a Magyar Társaság felállítatásában is hasznavehető rendtartásai közé számlálom, hogy annak meghatározott számú, bizonyos fizetésű és különös jussokkal bíró rendszerént való tagjai légyenek, egy minden fertály esztendőben változó praesések vagy directorok, egy állandó szecretariusok rendeltessék. Gyűléseiknek helye, ideje, módja meghatározotassék, legyen különös könyvnyomtató műhelyek, könyvtartó házak, minden esztendőben valamely munkára jutalmak tétenessek, ezenkívül. légyenek becsületbéli tagok is, akik csupán a becsületért a társaság dolgait előbb mozdítsák.

A Társaság munkáit közönségesen ami illeti, minthogy ez a Társaság legyenesebben ugyan a magyar nyelvnek, de következésképen a tudományoknak előmenetelére is célozna és nem csak példát kellene neki az egész hazának mutatni, hanem a nemzetnek beszédben és írásban való tehetségét is mintegy kézenfogva vezérelni és kormányozni, ehhez képest szükségesnek tartanám még e következő dolgokat is gondolóra venni:

1. Hogy valami a nyelvnek fundamentomit illeti, minéműek a lexikon és grammatika, mindannak készítésére egyedül a társaságnak kellene jussának lenni, úgy mindazáltal, hogy szabad lenne akármely érdemes tudós embernek a maga Vizsgálóságait és gondolatait a Társaságnak általküdeni sőt ugyan kérettetnének az országnak minden tudósai, hogy a magok gondolataikat a Társasággal közleni ne sajnállanák:
2. A magyar nyelven iratott könyvek recenzjója is a Társaságot illetné melyet akár minden hónapban, akár csak minden fertály esztendőben szakaszonként kibocsáthatna. Ez az egész nemzetre nézve igen nagyhasznú munka lenne. Mert a kijött könyveknek sommás elő adásából minden ember tudhatná, minek vehetné hasznát és mi lenne az ő céljára való, holott most e könyvek titulusa sokakat megcsal és azoknak olvasása megbánatja vélek a vételt. Ezenkívül a könyvekben lévő hibáknak felfedezése mind a könyvírónak, mind őrajta kívül másoknak is tanúság és ösztön gyanánt fogna szolgálni, hogy aztán magokat az afféléktől ójják és jól meghányják-vessék azt, amit világ elejébe akarnak bocsátani. Ellenben, ha megdicsértetik valamely könyv, kivált egy nagytekéntetű tudós társaságtól, lehetetlen, hogy a természettől belénk. oltatott dicsőség kívánása a könyvírónak szívében azáltal ,ne éledjék, amely öteet több oly jeles munkák készítésére is bizonynyal felserkenténé. Így a nyelvvel együtt a tudomány is nevedeknék,

studiare nella loro madrelingua ogni sorta di scienza, e il tempo perduto una volta nell'apprendimento delle lingue straniere ora possono adoperarlo nel loro lavoro e nella realtà. Vale a dire: oggi non esiste nulla che un francese ormai non possa esprimere nella propria lingua. Non esiste scienza o lavoro manuale che la lingua francese abbia mancato di descrivere. Un autore francese affermò che il vero scopo di Richelieu nel voler mettere in piedi quest'Accademia era quello di distrarre le menti dei francesi, nati per grandi cose, dalle faccende del paese; ebbene, con tale azione egli rese al suo paese comunque un beneficio inestimabile.

Ritengo che, anche tra le norme dell'Accademia Ungherese da fondare, sia utile includere un determinato numero di membri regolari, onorati con un certo salario e con diritti speciali; cambiare i praeses, o direttori, ogni quadrimestre e, inoltre, istituire un segretario permanente. Per le sue riunioni ci sia una sede permanente, abbia tempi e modi stabiliti, disponga inoltre di una tipografia speciale, di una biblioteca, ogni anno organizzi la premiazione di qualche opera; a parte ciò, abbia anche membri d'onore col compito di promuovere, unicamente per onore, il progresso delle cose della società.

Per quanto riguarda i lavori dell'Accademia in generale, poiché tale Accademia mirerebbe nel modo più diretto al progresso della lingua ungherese e, di conseguenza, anche all'avanzamento delle scienze, oltre a servire non soltanto da esempio in tutta la patria ma anche, come dire, fungere da direzione, governando, prendendo quasi in mano la facoltà di scrivere e di parlare della nazione: in proposito, ritengo ancora necessario riflettere su quanto segue:

1. Se vi sono cose che riguardano i fondamenti della lingua, quelle sono il lessico e la grammatica e spetterebbe unicamente all'Accademia avere il diritto di redigerle, per la quale cosa qualsiasi scienziato meritevole si sentirebbe libero di inviare le proprie ricerche e le proprie idee all'Accademia; non solo, questo farebbe sì che ogni scienziato del paese si senta chiamato a comunicare le sue opinioni all'Accademia senza disagio.
2. Spetterebbe all'Accademia anche la recensione dei libri scritti in lingua ungherese, la quale cosa potrebbe essere pubblicata d'articolo in articolo o mensilmente o trimestralmente. Questo potrebbe essere un lavoro di grande utilità per l'intera nazione. Perché dalla presentazione sommaria dei libri pubblicati, ogni persona sarebbe in grado di rendersi conto del tipo di libro che le sia di utilità, che soddisfi le sue esigenze, mentre attualmente molti sono ingannati dai titulus dei libri e, dopo averli letti, si pentono dell'acquisto fatto. A parte questo, la scoperta degli errori nei libri servirebbe da lezione e da stimolo sia all'autore del libro sia agli altri scrittori, perché nel futuro si guardassero dal commettere errori e valutassero bene prima di voler mettere qualcosa davanti al mondo. Al contrario, se un libro viene particolarmente

és a mellett nem borítaná el a hazát a sok haszontalan könyvek özöne, amelyben némely országok már szinte fuldaklanak. Hogy pedig a Társaság ebben a közjóra célzó munkában az új könyvek megszerzésével ne terhelődnek, lehetne oly rendelést tenni, hogy akinek költségén kinyomtatódik a könyv, már az akár könyvnyomtató, akár maga a szerző volna, tartoznék abból legfelsőbbben is a Társaságnak három vagy négy nyomtatványt beadni, melyek közül egy a Társaság könyvtartójában maradna, a többi a recenzenseké lenne.

3. Amely munkák a Társaságtól jutalmat fognának nyerni, azokat a Társaság kiadhatná a maga nyomtató műhelyében. Es ez is, ki nem lehet mondani, mely nagy ösztöne lenne mindeknek a tudós munkák írására!

A magyar Társaságnak különös foglalatosságairól s azokban megtartandó bizonyos regulákról még mindezeknél sokkal többet lehetne beszélnem, de a környúlásoktól várok míg azoknak helyek s idejek leszen, hogy a felhökben ne látassam várakat építeni. Különben is, ha e csekély tudósításnak fogantja nem lenne, az egész épületnek kidolgozása hiában való volna.

1790

apprezzato, soprattutto da parte di quest'Accademia scientifica di alto livello, allora sarà impossibile che il desiderio innato per il successo non si riaccenda nel cuore di uno scrittore, cosa che sicuramente lo stimolerebbe a produrre altri simili eccellenti lavori. Così, insieme alla lingua aumenterebbe anche la conoscenza e, a parte questo, quella moltitudine di libri inutili in cui alcuni paesi stanno quasi affogando non invaderebbe la nostra patria. Per evitare che per questo lavoro, mirante al bene comune, l'acquisto di nuovi libri finisca per rappresentare un peso per l'Accademia, si potrebbe introdurre la norma secondo la quale colui che spende per la pubblicazione del libro, vale a dire l'editore oppure l'autore, si impegni a consegnarne tre o quattro esemplari all'Accademia, di cui uno destinato alla biblioteca dell'Accademia, il resto, invece, per le recensioni.

3. Le opere eventualmente premiate dall'Accademia potrebbero, invece, essere pubblicate dalle tipografie dell'Accademia stessa. Anche questo, senz'altro, servirebbe ad incentivare tutti alla produzione di opere scientifiche!

Potrei parlare molto di più ancora delle funzioni speciali e delle norme a cui attenersi ma, avendo paura della superstizione, preferisco restare nell'attesa finché esse abbiano luogo e tempo, per non veder costruire castelli in aria. Altrimenti, se da questo piccolo saggio non nascesse alcun seguito, l'elaborazione della sua intera struttura risulterebbe vana.

1790